DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2021.23>
УДК 343.98

О. А. Горлачук,

кандидат економічних наук, судовий експерт
відділу товарознавчих, гемологічних, економічних,
будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності
Тернопільського НДЕКЦ МВС України,
м. Тернопіль, Україна,
e-mail: horlachuk@ukr.net

Теоретико-методологічні засади судової економічної експертизи

У сучасних умовах необхідність підвищення ефективності судово-експертної діяльності в економічній сфері залежить від розвитку теоретико-методологічної бази судової економічної експертизи, що й зумовило актуальність теми дослідження.

У процесі систематизації наукового матеріалу розглянуто основні питання, що стосуються теоретичних основ розвитку цього виду судової експертизи. Здійснено спробу вдосконалення інтерпретації судової економічної експертизи як економіко-правової категорії, а також обґрунтування її класифікації на основі поділу суспільного виробництва на матеріальну та нематеріальну сфери, котрі вивчаються відповідними економічними науками.

Ключові слова: *судова економічна експертиза, методологія, економічні відносини, суспільне виробництво, матеріальне виробництво, нематеріальне виробництво, критерій класифікації.*

Постановка наукової проблеми. Розвиток економічних явищ і процесів свідчить, що суперечності економічної системи впливають на ефективність її функціонування, слугуючи водночас базою для переходу економічних відносин на якісно новий рівень розвитку. Ринкова економіка надає широкі можливості як для реалізації різноманітних економічних проєктів з метою отримання законного прибутку, так і для поширення економічних злочинів з метою отримання неправомірної матеріальної вигоди. На жаль, вітчизняна економіка характеризується саме такими ознаками.

Результативність розслідування правоохоронними органами економічних порушень передбачає отримання достатніх і неспростованих доказів, що залежить від багатьох факторів. Серед них важливе місце належить судовій економічній експертизі як одному з ефективних методів судочинства, яку призначають під час розслідування таких порушень, а також під час розгляду господарських спорів у суді. Вона дає змогу докладно вивчити обставини економічного порушення, застосовуючи спеціальні знання у сфері економіки. Складність і суперечливість нормативно-правового законодавства, існування різних видів виробничо-фінансової діяльності та складнощі

аналізу їх численних процесів для судово-слідчих органів потребують використання спеціальних знань цього сегмента економічних наук.

Водночас рівень використання цих знань залежить від розробленості теоретико-методологічних засад судової економічної експертизи (понятійного апарату, класифікації, мети, завдань, об'єкта, предмета, методів дослідження) як органічного сплаву економічних наук і правових норм. Трансформація економічних умов під впливом ендегенних та екзогенних факторів, що спричиняє відповідне корегування нормативно-правового законодавства у сфері економіки, а також певна його неузгодженість потребують адаптувати до цих умов судову економічну експертизу. Зазначеним зумовлена актуальність теми нашого дослідження.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні основи судової економічної експертизи в різний час досліджували вітчизняні й іноземні науковці, поміж яких: М. Ф. Базась, І. А. Волкова, Л. В. Гуцаленко, Л. В. Дікань, С. В. Євдокіменко, Н. І. Клименко, Т. О. Кривцова, В. Д. Понікаров, О. Р. Россинська, В. В. Федчишина та ін.¹ Не применшуючи внеску цих дослідників у розвиток судової економічної експертизи й не претендуючи на вичерпність і повноту дослідження, вважаємо, що актуальні питання теоретико-методологічних засад судової економічної експертизи за мінливості економіко-правових умов господарювання потребують подальших наукових розвідок.

Метою статті є дослідження фундаментальних теоретико-методологічних засад судової економічної експертизи, насамперед спроба науково обґрунтувати її сутність і систематизувати видовий склад за єдиним критерієм класифікації.

Викладення основного матеріалу дослідження. Судова економічна експертиза (як необхідний функціональний елемент судово-правової системи) надає правоохоронним органам важливі інформаційні докази і в такий спосіб опосередковано забезпечує економічну безпеку держави та її

¹ Див.: Базась М. Ф. Теоретико-методологічні засади судово-бухгалтерської експертизи : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ, 2007. С. 246—256 ; Волкова І. А. Судово-бухгалтерська експертиза : навч. посіб. Київ, 2009. С. 17—23 ; Гуцаленко Л. В., Михальчишина Л. Г., Сидорук В. М. та ін. Судово-бухгалтерська експертиза : навч. посіб. Київ, 2011. С. 49—56 ; Дікань Л. В., Понікаров В. Д., Кожушко О. В. Судово-економічна експертиза : навч. посіб. Харків, 2014. С. 242—265 ; Євдокіменко С. В. Перспективи розвитку судово-економічних експертиз. *Наше право*. 2016. № 2. С. 42—46 ; Клименко Н. І., Федчишина В. В. Судово-економічна експертиза: сучасний стан і актуальні питання. *Криміналістичний вісник*. 2016. № 1 (25). С. 56—61 ; Кривцова Т. О. Удосконалення правового забезпечення судово-економічної експертизи як форми економічного контролю. *Бізнес Інформ*. 2015. № 2. С. 49 ; Понікаров В. Д. Теоретические основы становления и развития судебно-экономической экспертизы в Украине. *Бізнес Інформ*. 2011. № 2 (2). С. 158—160 ; Россинская Е. Р. Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе : науч.-практ. пособ. 3-е изд., доп. Москва, 2011. С. 143—144.

громадян: повернення грошових коштів до Державного бюджету, підвищення ефективності розслідування економічних злочинів та ін. Для цього судову економічну експертизу потрібно забезпечити науково-обґрунтованою теоретико-методологічною базою, що є втіленням органічно пов'язаних, взаємозалежних і взаємообумовлених процесів, які відбуваються на перетині двох гносеологічних площин — економічної та правової.

Для досягнення поставленої мети з'ясуймо сутність судової економічної експертизи, що є відправною точкою нашого дослідження. Інтерпретація цього терміна у вітчизняному нормативно-правовому полі відсутня, на що звертали увагу окремі науковці ¹. Це саме стосується визначення класифікації, предмета, об'єкта та завдань цього виду судової експертизи, що свідчить про незавершеність формування її теоретичних засад (свою назву отримала нещодавно — 2001 р.) у нових соціально-економічних умовах. За таких обставин виникає об'єктивна потреба розробити нормативно-правове забезпечення судово-експертної діяльності фахівців економічного профілю — стандартизоване як для державних, так і для недержавних експертних установ.

У сучасній науковій літературі можна зустріти різні інтерпретації поняття «судова економічна експертиза». Наведемо лише декілька прикладів:

- процесуальне дослідження, яке здійснюється через застосування спеціальних знань, навичок та вмінь судового експерта та дозволяє вирішувати питання, що ставляться перед ним органами дізнання, досудового слідства чи суду з метою вирішення кримінальної, цивільної, адміністративної справи чи господарських суперечок ²;
- процесуальна форма дослідження на основі спеціальних знань у різних сферах економіки, господарського аналізу, ревізії та контролю первинних облікових документів, бухгалтерських і податкових реєстрів та фінансової звітності суб'єктів господарювання різних форм власності з метою вирішення широкого кола питань, що виникають під час розслідування економічних злочинів та судового розгляду господарських суперечок ³;
- процесуальне дослідження економічних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про фактичні дані й обставини конкретної справи, що перебуває у провадженні органу суду, шляхом застосування спеціальних знань і навичок експерта-економіста ⁴.

У визначенні цього терміна можна виокремити основні змістовні блоки, які відображають сутність судової економічної експертизи: перший блок —

¹ Див., наприклад: Кривцова Т. О. Зазнач. твір ; Романів С. Р., Будник Л. А., Саченко С. І. Судово-економічна експертиза в Україні: її економічна суть та кадрове забезпечення. *Інфраструктура ринку*. 2018. № 23. С. 344.

² Кривцова Т. О. Зазначений твір. С. 49.

³ Дікань Л. В., Понікаров В. Д., Кожушко О. В. Зазнач. твір. С. 250.

⁴ Романів С. Р., Будник Л. А., Саченко С. І. Зазнач. твір. С. 345.

процесуальний характер призначення та проведення; другий блок — використання спеціальних знань у сфері економіки; третій блок — предмет дослідження судової економічної експертизи; четвертий блок — призначення результатів економічного дослідження.

Характеризуючи ці основні змістовні інформаційні блоки, зазначимо, що дослідження виробничої та фінансової діяльності суб'єктів господарювання передбачає вивчення об'єктів дослідження. Ними є всі матеріали справи (документи бухгалтерського обліку, передусім — первинні документи, реєстри синтетичного й аналітичного обліку; податкові, фінансові, звітні документи; організаційно-розпорядчі документи; різні види договорів; акти податкових, аудиторських перевірок; матеріали інвентаризації; висновки експертів інших спеціальностей та ін.), які в паперовому або електронному вигляді надають на дослідження ініціатори призначення експертизи.

Експертизу проводить підготовлена особа, яка застосовує під час дослідження спеціальні знання у сфері економіки, останні співвідносні нормативним вимогам процесуального права (кримінального, господарського, адміністративного, цивільного та ін.), що є цілком об'єктивним явищем.

Продовжуючи дослідження, зазначимо, що економіка (у перекладі з грец. — *управління господарством*) — найважливіша сфера суспільного життя, у якій (на основі використання різноманітних ресурсів) здійснюються виробництво, обмін, розподіл і споживання продуктів людської діяльності, формується і постійно розвивається система продуктивних сил та економічних відносин, якими управляють різні типи економічних законів¹. Тобто економіка є всеосяжним, багатоаспектним відображенням усієї сукупності різноманітних економічних відносин (організаційно-економічних, соціально-економічних), у які вступають її суб'єкти щодо виробництва, реалізації та споживання матеріальних і нематеріальних благ та послуг для задоволення своїх потреб.

Зважаючи на наведене вище, можна запропонувати таке визначення судової економічної експертизи. **Судова економічна експертиза** є дослідженням економічної діяльності суб'єктів господарювання на основі застосування спеціальних економічних знань з метою надання висновку експерта з питань, поставлених ініціаторами судового процесу.

Важливим питанням, відправним пунктом, що дає змогу визначити завдання, розробити методи й експертні методики дослідження і в такий спосіб сформувати фундаментальну теоретико-методологічну базу, є науково-обґрунтована класифікація судової економічної експертизи. Як бачимо, формування методологічної бази як системної цілісності вимагає дотримання певної логічної послідовності. Це питання є предметом доволі

¹ Економічна енциклопедія : у 3 т. Т. 1 : а (Абандон) — к (Концентрація виробництва) / ред.: Б. Д. Гаврилишин, С. В. Мочерний. Київ, 2000. С. 380.

тривалого дослідження наукової експертної думки, однак, класифікації за єдиним критерієм до сьогодні немає.

Перші спроби систематизувати судові експертизи (зокрема, судові економічні експертизи) здійснив у 1970-ті рр. О. Р. Шляхов, який запропонував виокремлювати за спільною ознакою класи, роди, види й підвиди судових експертиз, а за класифікаційну ознаку запропонував узяти трикомпоненту — предмет, об'єкт і метод дослідження¹.

Г. А. Матусовський такою класифікаційною ознакою вбачає водночас предмет експертизи та її зміст, а також особливості галузі економіки й вид економічної діяльності, у сфері якого здійснено порушення. Він вважає, що ефективність застосування даних судової економічної експертизи, які використовують як докази в кримінальних справах, дає змогу виходити за межі системи родів (видів) судової економічної експертизи².

На думку П. П. Чеберяка, у зв'язку із вивченням сукупності судових економічних експертиз спільного об'єкта — обліково-економічних операцій — їх можна класифікувати так: експертиза облікового процесу, яка досліджує закономірності інформаційного відображення економічної діяльності в системі бухгалтерського обліку фактів господарської діяльності суб'єктів господарювання; експертиза економічних операцій, яка досліджує закономірності інформаційного відображення економічної діяльності в системі економічних показників та іншої обліково-економічної інформації, яка розкриває зміст економічних операцій³.

О. Р. Россинська пропонує в основу поділу експертиз на роди й підвиди покласти характер досліджуваних об'єктів у сукупності з вирішуваними завданнями⁴.

Натомість Н. І. Клименко вважає, що концепції класифікаційних систем не враховують усієї специфіки експертиз, про які йдеться, отже, спричиняють певні проблеми, що потребують вирішення⁵.

Також небезпідставними є такі твердження деяких авторів: оскільки комплексування та взаємне проникнення знань закономірно призводить до стирання меж між криміналістичними й некриміналістичними експертизами, інтеграції різних видів родів і видів судових експертиз, то цілком слушним є висновок про єдину природу судових експертиз⁶; відсутність

¹ Див., наприклад: Клименко Н. І., Федчишина В. В. Зазнач. твір. С. 57; Юнацький О. В. Конспект лекцій з дисципліни «Експертологія». Дніпро, 2016. С. 50.

² Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Харьков, 1999. С. 464—470.

³ Чеберяк П. П. Завдання судових експертиз при розкритті й розслідуванні злочинів, вчинених в економічній сфері України. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2013. Вип. 10. С. 85.

⁴ Россинская Е. Р. Указ. соч. С. 143.

⁵ Клименко Н. І., Федчишина В. В. Зазнач. твір. С. 59.

⁶ Россинская Е. Р. Указ. соч. С. 143.

єдності у характеристиці судово-економічної експертизи зумовлена відсутністю єдиного науково-обґрунтованого підходу до класифікації експертиз, розбіжностями у формулюванні предмета й об'єкта судової економічної експертизи¹; синтетична природа загальної теорії судової експертизи дає змогу розглядати будь-який вид експертизи просто як судову експертизу².

Як бачимо, сучасний розвиток судової економічної експертизи ознаменовано нерозв'язаними методологічними проблемами: відсутністю в нормативно-правовому полі інтерпретації сутності судової економічної експертизи, універсального критерію для чіткого впорядкування сукупності судових економічних експертиз.

У цьому плані заслуговують на увагу дослідження Т. А. Светлічної, А. А. Станкевич та Г. О. Шумака, які всі економічні науки за предметом дослідження розподілили на дві групи (перша — загальнотеоретичні, фундаментальні науки (політична економія, економічна теорія та ін.), друга — конкретно-економічні, прикладні), далі конкретно-економічні, прикладні науки за критерієм головної функції управління (основна або специфічна) розподілили на управлінські функціональні (планування, бухгалтерський облік, статистика, економічний аналіз та інші) і нефункціональні (спеціальні науки — економіка праці, фінанси, кредит, ціноутворення та ін.; територіальні науки; галузеві науки й суміжні науки з економікою). У сфері управління господарською діяльністю загальним об'єктом вивчення всіх конкретно-економічних, прикладних наук (виробничі відносини та продуктивні сили) є система, яку складають дві підсистеми: підсистема, яка зазнає управління (її вивчають нефункціональні науки) та підсистема, яка здійснює управління (її вивчають управлінські функціональні науки)³.

Далі науковці зазначають, що, оскільки предметом вивчення економічних наук є два боки суспільного виробництва — матеріально-речовий (продуктивні сили) і суспільний (економічні, виробничі відносини, у які вступають люди на всіх стадіях суспільного виробництва), то конкретно-економічні нефункціональні науки у своєму розподілі вивчають: матеріально-речовий бік — економіка праці, ціноутворення та ін., суспільний бік — фінанси, грошовий обіг, кредит та ін. Як підсумок, зважаючи на загальний об'єкт вивчення всіх економічних наук, класифікацію останніх за предметом

¹ Вітер Д. В. Судово-економічна експертиза у доведенні обставин, що підлягають обов'язковому доказуванню при розслідуванні злочинів у сфері фінансування соціальних цільових програм. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2019. № 20. С. 407.

² Аверьянова Т. В. Судебная экспертиза. Курс общей теории. Москва, 2009. С. 318.

³ Светличная Т. А., Станкевич А. А., Шумак Г. А. Методологические основы судебных экономических экспертиз. *Право и демократия* : сб. науч. тр. 2012. Вып. 23. С. 2—3. URL: <https://elib.bsu.by/handle/123456789/28756> (дата звернення: 20.03.2021).

дослідження їх спільного об'єкта, судову економічну експертизу можна розподілити на два роди ¹:

- судова виробничо-економічна (судова господарсько-економічна), яка містить такі види, як експертиза відносин оплати праці, експертиза відносин цін і ціноутворення та ін., а кожен з них — такі підвиди, як експертиза планування, обліку, аналізу або контролю виробничо-економічної діяльності відповідно;
- судова фінансово-економічна, яка містить такі види, як експертиза установчих відносин, експертиза фінансово-кредитних відносин, а кожен з них — такі підвиди, як експертиза планування, обліку, аналізу або контролю фінансово-економічної діяльності відповідно.

Нам до вподоби класифікація судової економічної експертизи, запропонована Т. А. Светлічною, А. А. Станкевич та Г. О. Шумаком, за сучасних умов розвитку економічних відносин і продуктивних сил. Водночас дещо розширимо дослідження цих авторів в економічній площині.

Відправним пунктом у розв'язанні цієї методологічної проблеми (за діалектичним методом пізнання) є визначення причиново-наслідкового зв'язку розвитку матеріального виробництва й решти сфер суспільної діяльності. Із цих позицій первинною є економіка, вторинною — інші сфери діяльності людини, які є похідними від неї (державне управління, фінанси, наука, освіта, охорона здоров'я та ін.). Зважаючи на наведене вище, первинною є економіка у вигляді сукупності галузей, які різняться за характером виробництва, вторинною — економічні науки, метою яких є обґрунтування економічних відносин для конкретного типу економічної системи у їх нероздільному зв'язку із розвитком продуктивних сил (засобів виробництва — засобів праці, предметів праці, трудових ресурсів) та особливостями їх здійснення в різних галузях економіки (щодо виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних і нематеріальних благ та послуг).

За своїм характером суспільне виробництво представлене двома сферами:

- 1) сфера матеріального виробництва (промисловість; сільське господарство; будівництво; вантажний транспорт; обслуговування виробництва; громадське харчування; матеріально-технічне постачання та ін.)². Вона характеризується виробництвом і реалізацією матеріальних благ та матеріальних послуг, що є виробничим циклом, який постійно відтворюється, а об'єкт економічних відносин має уречевлену форму;

¹ Светличная Т. А., Станкевич А. А., Шумак Г. А. С. 4—5.

² Мацелюх Н. П., Максименко І. А. Історія економіки та економічної думки. Політична економія. Мікроекономіка. Макроекономіка : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ, 2014. С. 72.

2) сфера нематеріального виробництва (страхування; кредитування; оподаткування; соціальне забезпечення; житлово-комунальне господарство; пасажирський транспорт і зв'язок; освіта; охорона здоров'я та ін.)¹. Вона характеризується виробництвом нематеріальних благ і нематеріальних послуг. Економічні відносини виникають щодо перерозподілу національного доходу шляхом спрямування фінансових ресурсів на утримання невиробничої сфери (освіти, охорони здоров'я, науки та ін.), а також на користь фінансово-кредитних установ у вигляді повернення і сплати відсотків суб'єктами господарювання за попередньо отриманими кредитами й інших фінансових платежів. Об'єкт економічних відносин представлено у вигляді грошових коштів у готівковій (безготівковій) формі, валютних цінностей, цінних паперів та інших грошових еквівалентів.

Суспільне виробництво, яке відбувається у сфері матеріального й нематеріального виробництва, у процесі свого відтворення передбачає планування, облік, контроль та аналіз виробничої та невиробничої діяльності відповідно, що необхідно для прийняття раціональних управлінських рішень.

Зважаючи на ці позиції, класифікація судової економічної експертизи за запропонованим підходом убачається науково-обґрунтованою, що, безперечно, не виключає її критичного аналізу з метою вдосконалення.

Висновки. Ефективність судово-експертної діяльності в економічній сфері, результативність взаємодії із судово-слідчими органами (у чому й полягає її функціональне призначення) залежать, зокрема, від розробленості теоретико-методологічної бази судової-економічної експертизи. Передусім це стосується дослідження її сутності, що неможливо без вивчення виробничих процесів суспільного виробництва, а також систематизації всієї сукупності судових економічних експертиз за єдиним критерієм, що, зі свого боку, неможливо без застосування науково-обґрунтованого підходу, оскільки ця експертиза, як і решта видів судових експертиз, послуговується специфічними спеціальними знаннями щодо економічної сфери діяльності людини.

References

- Averianova, T. V. (2009). *Sudebnaia ehkspertiza. Kurs obshchei teorii*. Moskva [in Russian].
- Matusovskii, G. A. (1999). *Ehkonomicheskie prestupleniia: kriminalisticheskii analiz*. Kharkov [in Russian].
- Bazas, M. F. (2007). *Teoretyko-metodolohichni zasady sudovo-bukhhalterskoi ekspertyzy : navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl.* Kyiv [in Ukrainian].
- Cheberiak, P. P. (2013). *Zavdannia sudovykh ekspertyz pry rozkrytti y rozsliduvanni zlochyyniv, vchynenykh v ekonomichnii sferi Ukrainy. Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava*. Vyp. 10 [in Ukrainian].

¹ Мацелюх Н. П., Максименко І. А. Зазнач. твір.

- Dikan, L. V., Ponikarov, V. D., Kozhushko, O. V. (2014). *Sudovo-ekonomichna ekspertyza* : navch. posib. Kharkiv [in Ukrainian].
- Ekonomichna entsyklopediia* : u 3 t. (2000). T. 1 : A (Abandon) — K (Kontsentratsiia vyrobnytstva) / red.: B. D. Havrylyshyn, S. V. Mochernyi. Kyiv [in Ukrainian].
- Hutsalenko, L. V., Mykhalchyshyna, L. H., Sydoruk, V. M. ta in. (2011). *Sudovo-bukhhalterska ekspertyza* : navch. posib. Kyiv [in Ukrainian].
- Klymenko, N. I., Fedchyshyna, V. V. (2016). Sudovo-ekonomichna ekspertyza: suchasnyi stan i aktualni pytannia. *Kryminalistychnyi visnyk*. № 1 (25) [in Ukrainian].
- Krivtsova, T. O. (2015). Udoskonalennia pravovoho zabezpechennia sudovo-ekonomichnoi ekspertyzy yak formy ekonomichnoho kontroliu. *Biznes Inform*. № 2 [in Ukrainian].
- Matseliukh, N. P., Maksymenko, I. A. (2014). *Istoriia ekonomiky ta ekonomichnoi dumky. Politychna ekonomiia. Mikroekonomika. Makroekonomika* : navch. posib. 2-he vyd., pererob. ta dop. Kyiv [in Ukrainian].
- Ponikarov, V. D. (2011). Teoreticheskie osnovy stanovleniia i razvitiia sudebno-ehkonomicheskoi ehkspertizy v Ukraine. *Biznes Inform*. № 2 (2) [in Russian].
- Romaniv, S. R., Budnyk, L. A., Sachenko, S. I. (2018). Sudovo-ekonomichna ekspertyza v Ukraini: yii ekonomichna sut ta kadrove zabezpechennia. *Infrastruktura rynku*. № 23 [in Ukrainian].
- Rossinskaia, E. R. (2011). Sudebnaia ehkspertiza v grazhdanskom, arbitrazhnom, administrativnom i ugovnom protsesse : nauch.-prakt. posob. 3-e izd., dop. Moskva [in Russian].
- Svetlichnaia, T. A., Stankevich, A. A., Shumak, G. A. (2012). Metodologicheskie osnovy sudebnykh ehkonomicheskikh ehkspertiz. *Pravo i demokratiia* : sb. nauch. tr. Vyp. 23. URL: <https://elib.bsu.by/handle/123456789/28756> (data zvernennia: 20.03.2021) [in Russian].
- Viter, D. V. (2019). Sudovo-ekonomichna ekspertyza u dovedenni obstavyn, shcho pidlihaiut obov'iazkovomu dokazuvanniu pry rozsliduvanni zlochyniv u sferi finansuvannia sotsialnykh tsilovykh proham. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. № 20. [in Ukrainian].
- Volkova, I. A. (2016). *Sudovo-bukhhalterska ekspertyza* : navch. posib. Kyiv [in Ukrainian].
- Yevdokimenko, S. V. (2016). Perspektyvy rozvytku sudovo-ekonomichnykh ekspertyz. *Nashe pravo*. № 2. [in Ukrainian].
- Yunatskyi, O. V. (2016). *Konspekt lektsii z dysypliny «Ekspertolohiia»*. Dnipro [in Ukrainian].

А. А. Горлачук

Теоретико-методологические основы судебной экономической экспертизы

В современных условиях необходимость повышения эффективности судебно-экспертной деятельности в экономической сфере зависит от развития теоретико-методологической базы судебной экономической экспертизы, прежде всего интерпретации этой экономико-правовой категории в законодательном поле и определения системообразующего фактора совокупности экспертиз.

В процессе систематизации научного материала рассмотрены основные ключевые вопросы, касающиеся теоретических основ развития этого вида судебной экспертизы. Выделены узловые содержательные информационные блоки судебной экономической экспертизы: первый блок — процессуальный характер назначения и проведения; второй блок — использование специальных знаний в сфере экономики; третий блок — предмет исследования судебной экономической экспертизы; четвёртый блок — назначение результатов экономического исследования. Предпринята попытка усовершенствования интерпретации судебной экономической экспертизы как экономико-правовой категории, а также обоснования ее классификации на основе деления общественного производства на материальную и нематериальную сферы, которые изучаются соответственными экономическими науками.

Благодаря применению диалектического метода обосновано, что решение этой методологической проблемы находится в сфере материального производства. Рассмотрение взаимосвязи экономики и других сфер общественной деятельности показало, что экономика первична, что позволило в результате разделения общественного производства на сферу материального производства (материальные блага и материальные услуги; объект экономических отношений имеет овеществлённую форму) и нематериального производства (нематериальные блага и нематериальные услуги; объект экономических отношений имеет неовеществлённую форму) определить системообразующий фактор различных видов судебных экономических экспертиз.

Ключевые слова: *судебная экономическая экспертиза, методология, экономические отношения, общественное производство, материальное производство, нематериальное производство, критерий классификации.*

A. Horlachuk

Theoretical and methodological foundations of forensic economics

In modern conditions, the need to increase efficiency of forensic expert activity in economic field depends on development of theoretical and methodological base of forensic economics, interpretation of this economic and legal category in legislative field and determination of the system-forming factor of totality of forensic examinations.

While systematizing scientific content, the main key issues related to theoretical development foundations of this type of forensic science are considered. The key informative informational blocks of forensic economics are highlighted: the first block is procedural nature of forensic examination assignment and conducting; second block is the use of specific expertise in the field of economics; third block is the topic of forensic economic examination; fourth block is the purpose of the results of economic research. An attempt has been made to improve interpretation of forensic economics as an economic and

legal category, as well as to substantiate its classification on the basis of dividing social production into material and non-material fields that are studied by the corresponding economic sciences.

Thanks to the use of dialectical method, it is substantiated that solution to this methodological issue lies in the field of material production. Consideration of the relations between the economy and other fields of social activity demonstrated that economy is primary that allowed, as a result of the division of social production into the field of material production (material goods and material services; object of economic relations has a materialized form) and intangible production (intangible goods and intangible services; object economic relations has a non-material form) to determine the system-forming factor of various types of forensic economic examinations.

Keywords: forensic economics, methodology, economic relations, public production, material production, intangible production, classification criterion.

Надійшла до редколегії 31.03.2021 р.

Горлачук О. А. Теоретико-методологічні засади судової економічної експертизи. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : зб. наук. пр. / редкол.: О. М. Ключев, В. Ю. Шепітько та ін. Харків : Право, 2021. Вип. 23. С. 300—310. DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2021.23>.